

МИНИСТЕРСТВО НА ТРУДА И СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА
МИНИСТЕРСТВО НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО

НАРЕДБА № 13
от 30 декември 2003 г.

**ЗА ЗАЩИТА НА РАБОТЕЩИТЕ ОТ РИСКОВЕ, СВЪРЗАНИ С ЕКСПОЗИЦИЯ НА ХИМИЧНИ АГЕНТИ
ПРИ РАБОТА**

(Обн., ДВ, бр. 8 от 30.01.2004 г.; изм., бр. 71 от 2006 г.; изм. и доп., бр. 67 от 17.08.2007 г.)

Чл. 1. (1) С наредбата се определят:

1. задълженията на работодателите за осигуряване на здраве и безопасност на работещите с химични агенти;
2. минималните изисквания за защита на работещите от съществуващи или потенциални рискове за здравето и безопасността при експозиция на химични агенти при работа;
3. граничните стойности на химичните агенти във въздуха на работното място, посочени в **приложение № 1**;
4. биологичните гранични стойности на химичните агенти и/или на метаболитите им в биологични среди, както и на биомаркерите за ефект, посочени в **приложение № 2**.

(2) Стойностите на химичните агенти във въздуха на работното място и стойностите на химичните агенти и метаболитите им в биологични среди не трябва да превишават граничните стойности, посочени в **приложения № 1 и 2**.

(3) Стойностите на биомаркерите за ефект трябва да отговарят на стойностите, посочени в **приложение № 2**.

Чл. 2. (1) Наредбата се прилага във всички предприятия и места, където се осъществява трудова дейност по **чл. 2 от Закона за здравословни и безопасни условия на труд**, когато работещите са или могат да бъдат експонирани на опасни химични агенти при работа.

(2) За защита на работещите от рискове, свързани с експозиция на канцерогени и мутагени, се прилага тази наредба, когато предвижда по-високи изисквания от изискванията, определени с **Наредбата за защита на работещите от рискове, свързани с експозицията на канцерогени и мутагени при работа** (ДВ, бр. 94 от 2003 г.).

(3) При транспортирането на химични агенти се прилага тази наредба, когато предвижда по-високи изисквания от изискванията, определени със специални разпоредби за транспорт на опасни химични агенти.

Чл. 3. (1) Работодателят предприема мерки за установяване наличието на опасни химични агенти на работното място.

(2) При наличие на опасни химични агенти се извършва оценка на риска за здравето и безопасността на работещите съгласно **Наредба № 5 от 1999 г. за реда, начина и периодичността на извършване на оценка на риска** (ДВ, бр. 47 от 1999 г.), като се вземат предвид:

1. опасните свойства на химичните агенти;
2. данните от информационния лист за безопасност за химичния агент, предоставен от производителя или вносителя на химични агенти;
3. степента, видът и продължителността на експозицията;
4. условията на работа с опасни химични агенти, както и тяхното количество;
5. граничните стойности, посочени в **приложения № 1 и 2**;
6. ефектът от предпазните мерки, които са предприети или ще бъдат предприети;
7. заключенията от здравното наблюдение в случаите, в които има налични данни.

(3) Работодателят оценява съответствието на предприетите мерки с изискванията на чл. 8, 9, 10 и 11.

(4) Производителите и вносителите на химични агенти са длъжни при поискване да предоставят на работодателя:

1. информация за опасните химични агенти, необходима за изготвяне на оценката на риска на работещите;
2. допълнителни данни за специфичната оценка на риска за потребителите.

Чл. 4. (1) Работодателят документира оценката на риска съгласно изискванията на **чл. 20 от Наредба № 5 за реда, начина и периодичността на извършване на оценка на риска**. Оценката може да съдържа обосновка, че естеството и обхватът на рисковете, свързани с химични агенти, не изискват по-подробна оценка.

(2) Оценката на риска за здравето и безопасността се преразглежда по реда на Наредба № 5 за реда, начина и периодичността на извършване на оценка на риска, както и въз основа на

резултатите от здравното наблюдение.

Чл. 5. При оценката на риска се вземат предвид ремонтните дейности, непланираните, но предвидими събития, възможностите за възникване на промишлени аварии и дейностите, които могат да доведат по други причини до неблагоприятни ефекти върху здравето и безопасността, въпреки предприетите технически мерки.

Чл. 6. (1) При дейности, включващи експозиция на няколко опасни химични агенти, се оценява комбинираното им действие.

(2) При едновременното определяне във въздуха на работното място на няколко опасни химични агенти с еднородно действие сумата от отношенията на фактическите концентрации на всеки от тях (C_1, C_2, \dots, C_n) във въздуха на работното място към съответната гранична стойност на химичния агент (гранична стойност $_1$, гранична стойност $_2, \dots$, гранична стойност $_n$) не трябва да надвишава 1:

$$\frac{C_1}{\text{гранична стойност}_1} + \frac{C_2}{\text{гранична стойност}_2} + \frac{C_n}{\text{гранична стойност}_n} :$$

(3) При едновременното определяне във въздуха на работното място на няколко опасни химични агенти с разнопосочно действие граничните стойности остават такива, както при изолираното им действие.

Чл. 7. Работата, която включва контакт с опасни химични агенти, започва след оценка на риска за здравето и безопасността на работещите и предприемане на всички необходими предпазни мерки.

Чл. 8. Работодателят предотвратява или намалява до минимум риска за здравето и безопасността на работещите при работа с опасни химични агенти чрез:

1. проектиране и организиране на подходящи работни процеси и работни места;
2. осигуряване и предоставяне на подходящо оборудване, средства за защита и поддържането им, които осигуряват здраве и безопасност при работа;
3. ограничаване на броя на работещите, които са или могат да бъдат експонирани;
4. намаляване до минимум на продължителността и степента на експозицията;
5. предприемане на хигиенни мерки за предотвратяване или намаляване на възможността за експозиция на опасни химични агенти;
6. ограничаване на количеството на химичните агенти до минимума, необходим за извършване на определен вид работа;
7. въвеждане на процедури за безопасна работа, съхранение и транспортиране на опасни химични агенти, както и на отпадъците, които ги съдържат.

Чл. 9. (1) В случаите, в които резултатите от оценяването на риска показват риск за здравето и безопасността на работещите, работодателят прилага специфичните мерки за защита по чл. 10, 11 и 12 и осигурява здравно наблюдение.

(2) В случаите, в които резултатите от оценката на риска показват, че поради количеството на наличните опасни химични агенти на работното място рискът за здравето и безопасността на работещите е незначителен и предприетите мерки в съответствие с чл. 8 са достатъчни за намаляване на този риск, работодателят може да не прилага мерките по чл. 10, 11 и 12.

Чл. 10. (1) Работодателят е длъжен да предотврати или намали до възможния минимум риска за здравето и безопасността на работещите с опасни химични агенти чрез заместването им с химични агенти или процеси, които не са опасни или са по-малко опасни, когато естеството на извършваната работа позволява това.

(2) Когато естеството на работата не позволява рискът да бъде отстранен чрез заместване, работодателят прилага предпазни и защитни мерки:

1. организиране на подходящи работни процеси и контролни съоръжения, както и използване на подходящо оборудване и материали, за да се избегне или намали до минимум отделянето на опасните химични агенти;
2. прилагане на колективни мерки за защита при източника на риска, като ефективна вентилация и подходящи организационни мерки;
3. прилагане на индивидуални защитни мерки, включително лични предпазни средства, когато не е възможно да се предотврати експозицията на опасни химични агенти по друг начин.

(3) Мерките по ал. 1 и 2 се допълват със здравно наблюдение и се съобразяват с естеството на риска.

(4) Работодателят извършва периодични измервания на химичните агенти, които могат да доведат до риск за здравето на работещите на работното място, и ги съпоставя с граничните стойности по **приложение № 1**, когато:

1. не може да оцени по друг начин ефективността на предприетите предпазни и защитни мерки по ал. 2;
2. има промяна на условията, които могат да доведат до промени на експозицията.

(5) Работодателят взема под внимание резултатите от измерванията по ал. 4 при изпълнение на задълженията си за оценка на риска за здравето и безопасността на работещите.

(6) В случай на превишаване на граничните стойности на химичните агенти на работното място работодателят незабавно предприема предпазни мерки, като отчита степента и естеството на превишаването.

Чл. 11. (1) Работодателят е длъжен да предприеме подходящи технически и/или организационни мерки (разделяне на несъвместими химични агенти, подходящо съхранение и др.), за да осигури защита на работещите срещу опасностите, свързани с физико-химичните свойства на химичните агенти, включително:

1. да предотврати наличието на опасни концентрации от запалими вещества или опасни количества на химически нестабилни вещества на работното място;

2. да предотврати наличието на източници на възпламеняване, които могат да доведат до пожари и експлозии, или да не се допусне създаване на неблагоприятни условия, при които химически нестабилните вещества или техни смеси могат да предизвикат вредни физични ефекти, когато естеството на работата не позволява изпълнение на т. 1;

3. да намали вредните въздействия за здравето и безопасността на работещите в случаи на пожари или експлозии от запалими вещества или вредните физични ефекти, предизвикани от химически нестабилни вещества или техни смеси.

(2) Работното оборудване и системите за защита, които работодателят осигурява, трябва да отговарят на изискванията, съдържащи се в приложимите за това оборудване нормативни актове, свързани с оценяване на съответствието. Техническите и/или организационните мерки, предприети от работодателя, трябва да бъдат съобразени с изискванията на **Наредбата за съществените изисквания и оценяване съответствието на съоръжения и системи за защита, предназначени за експлоатация в потенциално експлозивна атмосфера** (ДВ, бр. 81 от 2001 г.).

(3) В случаите, когато има риск за създаване на потенциално експлозивна атмосфера, работодателят осъществява контрол на работното оборудване и осигурява системи за защита.

Чл. 12. (1) Работодателят изготвя план за действие за предотвратяване и ликвидиране на аварии, инциденти и злополуки, свързани с опасни химични агенти на работното място.

(2) Планът за действие включва не по-малко от един път годишно тренировки по аварийна безопасност и осигуряване на средства и условия за даване на първа помощ.

(3) В случаите на аварии, инциденти и злополуки с опасни химични агенти работодателят е длъжен:

1. незабавно да уведоми работещите;

2. да приложи подходящи мерки за ликвидиране на последствията;

3. да допуска в засегнатата зона само работещите, ангажирани в извършването на възстановителни и други спешни работи.

(4) Работодателят осигурява на работещите по т. 3 лични предпазни средства, специализирано защитно оборудване, екипировка и измервателни средства, определени по вид и количество в аварийния план, които се използват, докато продължава аварийната ситуация.

(5) Не се разрешава присъствие на незащитени лица в засегнатата зона.

(6) Работодателят осигурява предупредителни и други системи за комуникация, необходими за сигнализиране на повишен риск за безопасността и здравето, за да се предприемат действия за ликвидиране на последствията, оказване на помощ, евакуация и незабавни спасителни операции, ако има необходимост за това.

(7) Работодателят осигурява информация на длъжностните лица от предприятието и външни органи и организации (аварийни служби, спешна медицинска помощ и др.), която съдържа:

1. установените опасности при работа, поддръждането по приоритети на опасностите, предвидените предпазни мерки и процедури, въз основа на които външните органи и организации разработват съответстващи мерки и процедури;

2. очакваните специфични рискове по време на аварии, инциденти и злополуки с опасни химични агенти, включително процедурите за тяхното предотвратяване и ликвидиране.

Чл. 13. Работодателят осигурява на работещите и/или техните представители:

1. информация за оценката на риска, както и допълнителни данни за настъпили съществени промени на работното място, водещи до промяна на оценката на риска;

2. данни за опасните химични агенти при работа, риска за здравето и безопасността, съответните гранични стойности и други законови изисквания;

3. обучение и информация за съответните предпазни мерки и действията, които трябва да се предприемат за самозащита, както и за защита на останалите работещи;

4. достъп до информационните листове за безопасност на използваните химични агенти;

5. достоверност и актуализиране на информацията, която може да бъде предоставена в различна форма в зависимост от естеството и степента на риска - от устно съобщение до индивидуално обучение, подкрепено с писмена информация.

Чл. 14. Работодателят е длъжен да осигури обозначение на контейнерите и тръбопроводите,

посочващо вида на опасните химичните агенти, съдържащи се в тях, както и съответните опасности.

Чл. 15. (1) Работодателят не допуска производството и употребата на химичните агенти, посочени в **приложение № 3**, както и дейностите, свързани с тези агенти.

(2) Допускат се изключения по ал. 1:

1. за научноизследователски цели, изпитвания и анализи;
2. за дейности, предназначени да отстранят химични агенти, получени под формата на странични или отпадни продукти;
3. за производство на химични агенти по ал. 1, които са или се използват като междинни продукти.

(3) В случаите по ал. 2 експозицията на работещите с химични агенти трябва да се предотврати чрез осигуряване на затворена система за производството и най-ранната им възможна употреба като междинни химични агенти. Извеждането на химичните агенти от затворената система се извършва само за контрол на процеса или за поддържане на системата.

(4) В случаите по ал. 2 работодателят е длъжен да утвърди проект, който съдържа:

1. аргументите за необходимостта от употребата на съответните химични агенти;
2. периода на употреба;
3. годишното количество на използване на химичните агенти;
4. начините на доставка и съхранение;
5. дейностите и/или технологичните процеси и реакции, при които ще се употребява химичният агент;
6. брой на заетите работещи;
7. мерките за осигуряване на безопасност и здраве.

(5) В случаите, посочени в ал. 2, работодателите са длъжни да уведомят дирекция "Областна инспекция по труда" в срок 30 дни преди започване на съответната дейност и да предоставят при поискване от контролните органи утвърдения проект по ал. 4.

Чл. 16. (1) Когато резултатите от оценката на риска показват риск за здравето на работещите, работодателят осигурява здравно наблюдение по **Наредба № 3 за задължителните предварителни и периодични медицински прегледи на работниците** (ДВ, бр. 16 от 1987 г.).

(2) Резултатите от здравното наблюдение и нивата на експозиция се отразяват в здравните досиета на работещите съгласно изискванията на **чл. 28 от Наредба № 14 за службите по трудова медицина** (ДВ, бр. 95 от 1998 г.).

(3) При провеждане на здравното наблюдение се вземат предвид:

1. възможността експозицията на опасен химичен агент да причини определено заболяване или увреждане на здравето;
2. вероятността заболяването или увреждането на здравето да възникне при специфичните условия на труд на работещия.

(4) За откриване на заболяването или увреждането на здравето в резултат на въздействието на химичните агенти се прилагат методи за изследване с нисък риск, утвърдени от медицинската наука и практика.

(5) Резултатите от здравното наблюдение се вземат предвид при планирането и прилагането на предпазните мерки на конкретното работно място.

Чл. 17. (1) В случаите, когато има експозиция на опасни химични агенти, за които са определени гранични стойности по **приложение № 2**, работодателят е длъжен да осигури провеждането на изследвания по ред, определен в **Наредба № 3 за задължителните периодични прегледи на работниците**, за определяне на биомаркери за експозиция и/или биомаркери за ефект.

(2) Работодателят информира работещите за необходимостта от провеждане на изследванията по ал.1 преди започване на работа, свързана с риск от експозиция на посочения опасен химичен агент.

Чл. 18. (1) Здравните досиета съдържат резултатите от проведеното здравно наблюдение и всички данни за експозицията на работещия.

(2) Копия от съответните досиета се предоставят при поискване на Националния осигурителен институт.

(3) На всеки работещ се осигурява достъп до здравното му досие.

(4) При закриване на предприятието здравното досие се предоставя на работещия.

Чл. 19. В случаите, когато в резултат на експозицията даден работещ има заболяване или увреждане на здравето или биологичната гранична стойност е превишена, лекарят от службата по трудова медицина:

1. уведомява работещия за установеното заболяване или увреждане на здравето;
2. дава информация и съвети за здравното наблюдение, което се провежда след края на експозицията.

Чл. 20. (1) В случаите по чл. 19 работодателят:

1. преразглежда оценката на риска;
2. преразглежда и при необходимост предприема допълнителни мерки съгласно изискванията на чл. 8, 9, 10 и 11 за предотвратяване или намаляване на риска;
3. провежда консултации със специалисти по трудова медицина, други лица с подходяща

квалификация и контролните органи за планиране и провеждане на мерки, необходими за предотвратяване или намаляване на риска в съответствие с чл. 10 и 11 , включително за възможността за преместване на работещия на друго работно място, където няма риск от по-нататъшна експозиция;

4. организира текущо здравно наблюдение и осигурява проверка на здравното състояние на всеки друг работещ с подобна експозиция.

(2) В случаите по т. 4 лекарят от службата по трудова медицина предлага на работодателя да организира провеждане на специализирано медицинско изследване.

Допълнителна разпоредба

§ 1. По смисъла на тази наредба:

1. **"Химичен агент"** е всяко химично вещество и съединение, самостоятелно или в смес, което присъства в естествено състояние или се произвежда, използва или отделя, включително като отпадък при производствената дейност, независимо от това дали е или не е произведено и дали е пуснато на пазара.

2. **"Опасен химичен агент"** е:

а) всеки химичен агент, който отговаря на критериите за класифициране като опасно вещество по **Наредбата за реда и начина на класифициране, опаковане и етикетиране на съществуващи и нови химични вещества, препарати и продукти** (ДВ, бр. 5 от 2003 г), независимо от това, дали веществото е класифицирано като опасно по тази наредба, с изключение на веществата, които отговарят само на критериите за класификация като опасни за околната среда;

б) всеки химичен агент, който отговаря на критериите за класифициране като опасен химичен препарат по Наредбата за реда и начина на класифициране, опаковане и етикетиране на съществуващи и нови химични вещества, препарати и продукти, независимо от това, дали препаратът е класифициран като опасен по тази наредба, с изключение на препаратите, които отговарят само на критериите за класификация като опасни за околната среда;

в) всеки химичен агент, който, без да отговаря на критериите за класификация като опасен по т. 1 и 2, може поради своите физико-химични, химични или токсикологични свойства и начина, по който се използва или присъства на работното място, да създаде риск за безопасността и здравето на работещите, включително и всеки химичен агент, за който е определена гранична стойност по **приложение № 1**.

3. **"Дейност, включваща химични агенти"** е всяка дейност, при която се използват или могат да се използват химични агенти във всеки процес, включително производство, употреба, съхранение, транспорт или депониране и обезвреждане, или са резултат от такава дейност.

4. **"Гранична стойност на даден химичен агент във въздуха на работното място"** е допустимата концентрация на химичния агент във въздуха на дихателната зона на работещия за определен период от време.

5. **"Биологична гранична стойност"** е допустимата концентрация на съответния химичен агент или негов метаболит в биологична среда, или референтната стойност на биомаркера за ефект.

6. **"Здравно наблюдение"** е изследването на работещия за оценка на здравното му състояние във връзка с експозицията на специфични химични агенти при работа.

7. **"Опасност"** е присъщото свойство на химичния агент, което е възможен източник на вреда.

8. **"Риск"** е вероятността за настъпване на възможна вреда при конкретни условия на употреба и/или експозиция.

9. **"Биомаркер за експозиция"** е химичният агент или негов метаболит/метаболити, определени в биологични среди (кръв, урина, слюнка, пот, коси, нокти и др).

10. **"Биомаркер за ефект"** е биохимичен, физиологичен или друг алтернативен показател, чиито отклонения от референтните стойности са свързани с въздействието на даден химичен агент от работното място.

11. **"CAS №"** е номерът съгласно химическия регистър на Кемикал Абстрактс Сървис.

12. **"Инхалабилна фракция на праха за невлакнести прахове"** е масовата част от всички диспергирани във въздуха частици, която се вдишва от човека през носа и устата.

13. **"Респирабилна фракция на праха за невлакнести прахове"** е масовата част от вдишаните частици, проникваща до непокритите с ресничест епител дихателни пътища.

14. **"Респирабилна фракция за влакнести прахове"** е фракцията от всички вдишани частици, характеризиращи се с дължина над 5 микрометра, диаметър - под 3 микрометра, и съотношение дължина/диаметър - по-голямо от 3.

15. **"Експозиция"** е излагане на човешки организъм на въздействието на физични фактори, химични или биологични агенти.

Преходни и заключителни разпоредби

§ 1а. (Нов, ДВ, бр. 67 от 2007 г.) С тази наредба се въвеждат разпоредбите на:

1. Директива на Комисията 91/322/ЕИО относно установяване на индикативни гранични стойности при прилагане на Директива на Съвета 80/1107/ЕИО за защита на работещите от рискове, свързани с експозиция на химични, физични и биологични агенти при работа;
2. Директива на Съвета 98/24/ЕО за опазване на здравето и безопасността на работниците от рискове, свързани с химични агенти при работа;
3. Директива на Съвета 2000/39/ЕО за установяване на първи списък на индикативни гранични стойности на експозиция при прилагане на Директива 98/24/ЕО за опазване на здравето и безопасността на работниците от рискове, свързани с химични агенти при работа;
4. Директива на Комисията 2006/15/ЕО за установяване на втори списък на индикативни гранични стойности на експозиция на работещите при прилагане на Директива 98/24/ЕО за опазване на здравето и безопасността на работниците от рискове, свързани с химични агенти при работа и за изменение на Директиви 91/322/ЕИО и 2000/39/ЕО;
5. Директива на Европейския парламент и Съвета 2004/37/ЕО за защита на работещите от рискове, свързани с експозицията на канцерогени или мутагени при работа.

§ 2. Указания по прилагане на наредбата дават министърът на здравеопазването и министърът на труда и социалната политика.

§ 3. Отменя се **Наредба № 13 от 24.07.1992 г. за пределно допустимите концентрации на вредни вещества във въздуха на работната среда** (обн., ДВ, бр. 81 от 1992 г.; изм. и доп., бр. 11 от 1994 г.; изм., бр. 57 от 1994 г.).

§ 4. В Наредба № 10 от 2003 г. за защита на работещите от рискове, свързани с експозиция на канцерогени и мутагени при работа (ДВ, бр. 94 от 2003 г.) **чл. 12** се изменя така:

"Чл. 12. Стойностите на канцерогените и мутагените във въздуха на работното място не трябва да превишават граничните стойности, посочени в приложение № 1 към чл. 1, ал. 1, т. 3 на Наредбата за защита на работещите от рискове, свързани с експозиция на химични агенти при работа."

§ 5. Наредбата се издава на основание **чл. 276, ал. 1 от Кодекса на труда** и влиза в сила 12 месеца след обнародването ѝ в "Държавен вестник".